

УДК 342.9

Нікітченко Валерій Васильович,

кандидат юридичних наук, доцент, управляючий партнер ТОВ “Нікітченко і Партнери” адвокат, член Союзу адвокатів України, член асоціації юристів України, член союзу юристів України, президент адвокатського об’єднання “Свобода”, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, тел.: (073) 321 21 19, e-mail: valerijnikitcenko8@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4249-4523

Nikitchenko Valeriy Vasilyevich,

PhD in Law, managing Partner of LLC “Nikitchenko and Partners”, member of the Union Advocates of Ukraine, a member of the Union of Lawyers Ukraine, President lawyer association “Freedom”, Interregional Academy of Personnel Management, 03039, Kyiv, Str. Frometivska, 2, tel.: (073) 321 21 19, e-mail: valerijnikitcenko8@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4249-4523

DOI: 10.32689/2617-9660-2018-1-1-96-101

АДВОКАТУРА УКРАЇНИ ЯК ПРАВОЗАХИСНА ОРГАНІЗАЦІЯ

Анотація. Обґрунтовано необхідність виокремлення адвокатури як правозахисної організації: визначено її предмет, структуру та систему. Досліджено поняття та структуру основ адвокатури у системі захисту прав та свобод людини і громадянина. Визначено місце адвокатури серед інших правозахисних організацій.

Визначено, що основною функцією адвокатури є надання правової допомоги, а додатковими — участь у формуванні визначених законодавством органів та участь у здійсненні ними повноважень.

Виходячи з сучасного змісту правозахисної ідеї, інститут адвокатури характеризується як елемент правової системи України, а правозахисна діяльність адвокатів — як частина юридичної практики в цій правовій системі, як діяльність правотворча, правозастосовча та правоохоронна; як особливий правозахисний інститут громадянського суспільства, який представляє інтереси цього суспільства перед державою, взаємодіє з державою і водночас протистоїть державі в особі її органів з питань захисту прав та свобод людини і громадянина, зокрема в судових органах; як професійна організація адвокатів зі спеціальним статусом, яка діє на засадах самоврядування і через яку реалізуються права юриста на зайняття адвокатською діяльністю.

Важливо підкреслити, що сучасна складова характеристики вітчизняного інституту адвокатури безпосередньо пов’язана зі зміною вектора не тільки у сфері вдосконалення судової системи, але й як самостійного інституту громадянського суспільства, що формується в Україні. Пріоритетними напрямками удосконалення адвокатури є організаційна незалежність, професійна

компетентність, самоврядність, невід'ємність адвокатури від правосуддя і від ефективного захисту прав і свобод людини.

Ключові слова: адвокатура, адвокатська діяльність, захист, правозахисний, правоохоронний, права людини, завдання, правозахисний інститут.

ADVOCACY OF UKRAINE AS A HUMAN RIGHTS ORGANIZATION

Abstract. It justifies a necessity of allocation of the legal profession as a human rights organization, defines its subject matter, structure and system. The concept and structure of the basics of advocacy in the system of protection of human rights and freedoms and citizen. The place of advocacy among other human rights organizations has been determined. It is determined that the main function of the bar is to provide legal assistance, and additional — participation in the formation of certain legislative bodies and participation in the exercise of their powers.

Based on the modern content of the human rights idea, the Institute of advocacy is characterized as an element of the legal system of Ukraine, and the human rights activities of lawyers as part of the legal practice in this legal system, as well as the activities of law-making, law enforcement and law enforcement; as a special human rights institution of civil society, which represents the interests of this society before the state, interacts with the state and at the same time opposes the state in the face of its bodies for the protection of human and civil rights and freedoms, in particular, in the judiciary; as a professional organization of lawyers with a special status, which operates on the principles of self-government and through which the rights of a lawyer to practice law are realized.

It is important to emphasize that the modern component of the characteristics of the domestic Institute of advocacy is directly related to the redirection of the vector of its improvement not only in the field of improving the judicial system, but also as an independent institution of civil society, emerging in Ukraine. The priority directions of improving the bar are organizational originality, professional competence, self-government, the inviolability of the lawyer from justice and the effective protection of human rights and freedoms.

Keywords: advocacy, defense, human rights, law enforcement, human rights, tasks, human rights institution.

Постановка проблеми. Питання правового статусу інституту адвокатури та його взаємовідносини з органами державної влади та громадянського суспільства тою чи іншою мірою розглядалися у працях зарубіжних та вітчизняних науковців.

Для постійного захисту прав людини і громадянина, їх відновлення

у разі порушення державою створено спеціальні правозахисні органи та організації серед яких важливе місце посідає адвокатура України.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Проблематика захисту прав людини та громадянина правозахисними організаціями є актуальною, а окремі її аспекти були

предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема О. М. Бичкова, Ю. М. Бисаги, Д. М. Бєлова, А. Ю. Олійника, В. Ф. Погорілка, Н. Г. Шукліної та ін.

Метою статті є визначення юридичної природи інституту адвокатури як правозахисної організації та її місце в системі захисту основоположних прав та свобод людини і громадянина. На сьогодні адвокатська діяльність відповідно до появи нових галузей права розширює межі свого функціонування.

Правова допомога надає можливість вирішувати спірні питання у сфері банківського та фінансового права, корпоративного та комерційного права, нерухомості й будівництва, податкового права тощо.

На відміну від інших правозахисних інститутів громадянського суспільства, адвокатура на правових засадах обов'язково залучається до здійснення функцій держави і державних органів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інертно адвокатуру зараховують до правоохоронних органів, та й погляд такий підживлюється збереженням у суспільній свідомості її образу як складової механізму інституцій, головним завданням якої є боротьба зі злочинністю. Як зазначає А. Ф. Крижанівський, це дуже шкодить іміджу, спотворює образ адвокатури, наділяє її у сприйнятті пересічних громадян провладними (а, відтак, силовими) ознаками [2, с. 36].

Тому, на теоретико-правовому, галузевому та прикладному рівнях необхідно з сучасних правознавчих позицій вирішити питання щодо міс-

ця адвокатури у соціально-владних механізмах.

По-перше, є підстави для вилучення адвокатури з механізму держави як інституції, що не має всіх ознак, притаманних державним органам.

По-друге, в рамках сучасної парадигми влади як категорії, природу якої визначає її первинний зв'язок з суспільством, уможлиблюється окреслити "нішу" адвокатури в системі інституцій громадянського суспільства.

По-третє, адвокатура має визначатися як правозахисна (а не правоохоронна) інституція.

Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні виходить з розуміння громадянського суспільства та його інституцій як такого стану суспільства, в якому вільно реалізуються основоположні права і свободи людини та громадянина через різноманітні форми публічної громадської активності й самоорганізації.

Адвокатура є комплексним виявом як державного, так і суспільного інтересу, оскільки саме через адвокатуру і завдяки їй правова держава реалізує можливість забезпечення своїм громадянам їхніх прав і свобод.

Діяльність адвокатів, з одного боку, має конституційно обумовлений державно значущий характер, а з другого, — адвокати повинні бути максимально незалежні від держави, щоб ефективно захищати громадян і юридичних осіб від адміністративного свавілля [2, с. 38].

Адвокатура — унікальне юридичне явище, єдина організація, яка виконує державну (публічно-правову)

функцію і при цьому не є державним органом, а, навпаки, є незалежним самоврядним інститутом, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання своєї організації і діяльності (ст. 2 Закону України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”) [1].

Адвокатура має бути одним з найпотужніших інститутів саморегулювання громадянського суспільства. Даючи свободу адвокатурі, заохочуючи її активність, держава “звільняє руки”, оскільки значна частина суспільних проблем перекладатиметься на цей незалежний інститут. Як адвокат надає допомогу людині у випадках крайньої необхідності, так і держава повинна застосовувати на дану їй силу лише у випадках крайньої необхідності, коли всьому суспільству загрожує серйозна небезпека. Незалежність адвокатури від держави має бути ключовим принципом цього правозахисного інституту та необхідною умовою довіри людини в захисті її прав [5, с. 48].

Саме з цих позицій адвокатура як правовий інститут не є власністю держави та окремих її органів влади. Адвокатура, не будучи носієм влади, впливає на правові процеси силою думки, силою знання про належну соціально значущу поведінку індивідів, колективів, організацій і, власне, держави. Водночас, при наданні адвокатами кваліфікованої юридичної допомоги, разом з приватним інтересом захищається й публічний інтерес усього суспільства, який насамперед, виражається у встановленні режиму законності, своєчасному припиненні

порушень прав людини, їх відновленні і попередженні таких порушень у майбутньому. Таким чином юридична допомога з боку адвокатури усвідомлюється як одна з важливих гарантій прав особи.

Місце адвокатури в суспільстві визначається через взаємодію адвокатури та держави. Насамперед воно обумовлено тим, що, з одного боку, адвокат може виступати і захисником посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, представляти їх інтереси в судочинстві, а з другого — адвокатура може виступати і захисником інтересів громадянського суспільства.

Рівень правової культури адвокатів навіть у середовищі юристів професіоналів традиційно вирізнявся добротним поєднанням теоретичної підготовки та практичних умінь та навичок, раціоналізмом і креативністю, здатністю щодо пристосування до змін у правовій сфері, сприйняттям новітніх тенденцій правового розвитку. Адвокати мають великі можливості протистояти тенденційно налаштованим чи недостатньо фаховим слідчим чи суддям (до речі, цікавим є той факт, що досить часто слідчі згодом переходять до лав адвокатів). Разом з тим, прошарок адвокатів є тим “соціальним містком”, який поєднує громадянське суспільство і державу. У багатьох країнах усталеної демократії корпус державних службовців юридичного фаху формується переважно завдяки адвокатам [5, с. 49].

Необхідність діяльності адвокатури визнається державою, що підтверджується конституційним регулюванням її діяльності: прямим (ст. 59); та пов’язаним із діяльністю судової

системи та правоохоронних органів (ст. 3, ст. 29 ч. 4, 55, 129 п. 6 та ін.). Конституційне визначення адвокатури і її функцій надано у ст. 59 Конституції України: “Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура”.

І хоча у Конституції України правовий статус адвокатури, на жаль, не визначено, але з окреслених у ній завдань адвокатури можна дійти висновку, що адвокатура є одним з інститутів правової системи держави, який виконує завдання, без здійснення яких функціонування цієї системи неможливе. Незважаючи на те, що адвокатура не належить до системи органів державної влади та місцевого самоврядування, завдання, покладені на неї, мають державне значення і відображають публічний інтерес суспільства.

Водночас, при наданні адвокатами кваліфікованої юридичної допомоги, разом з приватним інтересом захищається й публічний інтерес, який передусім, виражається у встановленні режиму законності, своєчасному припиненні порушень прав людини, їх відновленні і попередженні таких порушень у майбутньому. Отже, юридична допомога з боку адвокатури усвідомлюється як одна з важливих гарантій прав особи, реалізація якої забезпечується механізмом співпраці держави і громадянського суспільства.

Головною соціальною місією, фундаментальним призначенням адвокатури є захист прав людини. Даний постулат має бути основоположним у вирішенні проблеми досконалого

функціонування цього надзвичайно важливого правозабезпечувального інституту.

На відміну від інших правозахисних інститутів громадянського суспільства (громадські організації та об'єднання, приватні агентства, бюро тощо), адвокатура на правових засадах обов'язково залучається до здійснення функцій держави і державних органів (попереднього слідства, правосуддя та ін.). Враховувати специфіку цієї сфери є принципово знаковою та, безумовно, необхідною умовою, бо без участі адвоката юридичні процедури слідства і правосуддя деформуються, перетворюючись на свою протилежність.

Адвокат володіє правовими засобами для стримування посадової особи чи владної інституції у рамках вимог правого закону, здатний змусити її дотримуватись прав затриманого, обвинуваченого, підсудного.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз функціонування інституту адвокатури у правозахисному механізмі сучасної України наголошує на величезному його значенні у процесі формування та функціонування громадянського суспільства, оскільки адвокатура є своєрідним “буфером”, який врівноважує інтереси громадянського суспільства з потребами і можливостями держави.

Необхідною умовою формування правової держави і громадянського суспільства є вдосконалення захисту прав і свобод громадян і організацій. За своєю природою адвокатура є одним з інститутів демократичного суспільства, оскільки виконує найважливішу громадянську функцію —

захист прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб.

Адвокатура як незалежна громадська організація певною мірою покликана виконувати роль гаранта в дотриманні суб'єктивних прав громадян і організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 27. — Ст. 282.
2. Крижанівський А. Ф. Правозахисна діяльність адвоката як фактор правопорядку / А. Ф. Крижанівський // Адвокат. — 2007. — № 11–12. — С. 36–38.
3. Шишкин В. И. Конституционное право на обжалование в суд действующий должностных лиц / В. И. Шишкин. — К. : Политиздат Украины, 1990. — 128 с.
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун [пер. з рос.]. — Х. : Консум, 2001. — 656 с.
5. Прилуцький С. В. Адвокатура як інститут громадянського суспільства / С. В. Прилуцький // Бюлетень

Міністерства юстиції України. — 2010. — № 12. — С. 47–55.

REFERENCES

1. *Zakon* Ukrainy “Pro advokaturu ta advokatsku diialnist” [The Law of Ukraine “On Legal Profession and Legal Practice”]. (2013). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 27 [in Ukrainian].
2. *Kryzhanivskiyi A. F.* (2007). Pravo-zakhysna diialnist advokata yak faktor pravoporiadku [Law-protecting activity of a lawyer as a factor of law and order]. *Advokat — Lawyer*, 11–12, 36–38 [in Ukrainian].
3. *Shishkin V. I.* (1990). Konstitutsionnoe pravo na obzhalovanie v sud deystviy dolzhnostnykh lits [The constitutional right to appeal to the court on actions of officials]. Kyiv: Politizdat Ukrainy [in Russian].
4. *Skakun O. F.* (2001). Teoriia derzhavy i prava [Theory of State and Law]. Kharkiv: Konsum [in Ukrainian].
5. *Prylutskiy S. V.* (2010). Advokatura yak instytut hromadianskoho suspilstva [Advocacy as an Institute of Civil Society]. Biuletен Ministerstva yustytzii Ukrainy — Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine, 12, 47–55 [in Ukrainian].